Aan de orde is de *inleiding* over de *buitenlandse politiek,* met bijbehorende voorstellen en amendementen, te houden door dr. C. L. Patijn.

Patijn: Wie in de huidige wereld moet spreken over buitenlandse politiek heeft zich niet te beklagen over gebrek aan stof. Integendeel, wij lopen voortdurend het gevaar in de veelheid van internationale onderwerpen van louter bomen het bos niet meer te zien. Ik zal er niet aan kunnen ontkomen een aantal onderwerpen vluchtig aan te roeren, die ieder voor zich een apart Partijcongres waard zouden zijn. De punten die vooral onze aandacht vragen zijn de volgende:

Ik zal eerst met u spreken over de toestand in de twee belangrijkste organisaties, waarvan ons land deel uitmaakt: de Verenigde Naties en de NATO. Daarna over de voornaamste wereldpartners van het Westen: de Sowjet Unie en de Aziatisch- Afrikaanse landen, die men tegenwoordig aanduidt als de Bandunglanden. Tenslotte over twee actuele problemen: onze relaties met de onderontwikkelde gebieden en het vraagstuk der Europese samenwerking.

Vóór wij ons in deze kwesties verdiepen doen wij er echter goed aan een prealabele vraag onder de ogen te zien, die velen in de Partij bezig houdt. Ik denk hierbij aan de niet weinigen, die niet alleen door de ingewikkeldheid van het internationale leven zich geen behoorlijk beeld van de zaak meer kunnen vormen, maar die zich tevens afvragen wat daarin nu de typische kenmerken zijn van de buitenlandse politiek van het democratisch socialisme. Kan men een duidelijke lijn aangeven voor het socialistische standpunt in de huidige wereld? Wanneer men ziet hoe ver tussen de verschillende Europese socialistische partijen de meningen uiteen gaan over bepaalde vraagstukken, zou men er aan gaan twijfelen. Denkt u alleen maar eens aan het verschil in inzicht tussen onze partij en de Duitse SPD over de Nato of tussen de Engelse Labour Party en de socialistische regering van Guy Mollet in Frankrijk over de Suez-kwestie. Over de meest vitale vraagstukken blijken de meningen in socialistische kring uiteen te gaan.

Maar dat is niet het enige. Wat sommigen nog meer verontrust is dat zij het zedelijk gehalte van de huidige politiek van de partij op internationaal gebied niet meer kunnen peilen. Er zijn er heel wat, die de koers, die de Partij van de Arbeid in de afgelopen jaren heeft gestuurd, de koers van westelijke samenwerking en steun aan de bewapening, innerlijk niet hebben meegemaakt. In het verleden had het socialisme een philosofie voor de buitenlandse politiek, waar het hart warm van werd. Men was tegen het Europese

nationalisme, tegen het imperialisme en militarisme, dat ons tot twee keer toe in een wereldoorlog heeft gestort. Men was internationalist; men was lange tijd pacifist. Het is waar, dat deze leidende ideeën niet altijd om te zetten waren in een vruchtbare praktische politiek. Troelstra beschrijft in zijn gedenkschriften hoe moeilijk het was voor de socialistische Internationale tijdens en na de Eerste Wereldoorlog om de verschillende Europese partijen los te weken van de nationale standpunten van hun landen. Het internationalisme vond in de praktijk geen andere uitweg dan de Volkenbond, waarvan de machteloosheid al spoedig voor iedereen zichtbaar was. En het pacifisme van de jaren tussen de beide wereldoorlogen heeft de opkomst van Hitler in de kaart gespeeld. Maar dit alles nam niet weg, dat de idee van de internationale gemeenschap, waar de macht gebonden zou zijn aan de regels van het recht en het nationale belang van de Staat als alleen zalig-makend criterium voor het handelen zou zijn uitgebannen, het democratische socialisme is blijven bezielen en in de strijd tegen het fascisme een toekomstperspectief van een menswaardige samenleving openhield.

Zijn wij deze gedachte ontrouw geworden? Er zijn er onder ons, die het niet meer vertrouwen en die zich afvragen of het socialisme, na de 'Staatsraison' als beslissend criterium voor het internationale handelen te hebben bestreden, niet het collectief belang van de westelijke statengroep er voor in de plaats heeft gekregen. En die dientengevolge aan het zedelijk gehalte van onze politiek twijfelen.

Ik heb niet de illusie, dat ik deze twijfel, die hier en daar in onze kring is gerezen, gemakkelijk kan wegnemen. Maar ik wil toch een enkel woord geven aan hen die zo denken. Buitenlandse politiek is, meer nog dan ieder ander beleid, een zaak van concrete politieke beslissingen in gegeven omstandigheden waarvoor men als land en volk door het verloop der gebeurtenissen zelf wordt gesteld. Waar zit nu in zulk een beleid het zedelijk element? Het is in de meeste gevallen eenvoudig niet mogelijk richtlijnen voor het handelen direct af te leiden uit het ideaal der internationale rechtsgemeenschap, waarop men de koers gericht heeft. Een beleid kan niet op abstracties worden gebaseerd, want dan blijkt men in de samengesteldheid der dingen maar al te vaak niet te bereiken wat men beoogt.

Wat men wèl kan zeggen, is het volgende. Het gaat ons in de socialistische politiek om de mens, zijn vrijheid, zijn fundamentele rechten, zijn bestaansmogelijkheden. Wij zullen niet de macht ter wille van de glorie van welke collectiviteit ook zoeken, noch een technisch optimum alleen terwille van het maximale effect. Op een gebied waar het gaat om de

institutionele betrekkingen van collectiviteiten, staten en statengroepen, moeten wij er voor zorgen dat de mens niet uit het oog wordt verloren, die in onze cultuur maar al te gemakkelijk onder de raderen kan geraken.

Dit heeft consequenties. Als het gaat om vrijheid, bestaanszekerheid, waardigheid van de mens, omdat een internationale orde waarin die dingen zouden ontbreken niet waard is te bestaan, worden reeds de algemene omtrekken van een buitenlands beleid zichtbaar. Ter wille van de mens zal het socialisme onvermijdelijk tegenover de Sowjet Unie en haar streven komen te staan. Wij zullen principieel de staatkundige emancipatie en de economische ontwikkeling van koloniale en achterlijke volken voorstaan. Wij zullen opkomen voor veel meer economische planning op internationaal gebied als noodzakelijke maatregel van conjunctuurpolitiek en terwille van de minst bedeelden. Wij zullen tegen rassendiscriminatie zijn. Daar liggen een paar van de zedelijke elementen, die in de concrete politiek medebeslissend moeten zijn en de rangorde der prioriteiten in het buitenlands beleid moeten beheersen. Maar dit alles niet in abstracte, maar *in* de gegeven omstandigheden, *binnen* de gestelde kaders. En daarom is het tijd, dat ik met u tot de internationale kwesties zelf over ga, waarvoor wij in deze jaren worden gesteld. Want wij ontmoeten de mens, onze naaste, niet in Utopia, maar in de geschiedenis.

Er is reden, als wij over de huidige politieke situaties komen te spreken, een ogenblik stil te staan bij de toestand in de Verenigde Naties en de NATO.

De gang van zaken in deze beide lichamen is in het afgelopen jaar zo onbevredigend geweest, dat deze organisaties zelf min of meer in een crisistoestand zijn geraakt. Over beide wil ik iets zeggen, omdat wij moeten weten waar wij aan toe zijn met onze internationale apparaten.

Verenigde Naties

Er bestaat alle aanleiding voor kritiek op de gang van zaken in de Verenigde Naties in het afgelopen jaar. Ik denk aan het feit dat in deze organisatie geen maatregelen of sancties zijn overwogen tegen de Sowjet Unie wegens het optreden in Hongarije of tegen India, toen het weigerde zich aan de inzichten van de Verenigde Naties te onderwerpen terzake van Kasjmir. Daarentegen werd wel zware druk uitgeoefend op het kleine Israël, dat zich in een positie van noodweer bevond. Ik denk ook aan die beruchte zitting van de Veiligheidsraad eind oktober van het vorige jaar toen Amerika een resolutie indiende, waarin Israël tot aanvaller

werd verklaard — ongeacht de provocaties die daaraan vooraf waren gegaan — een resolutie die de volle steun ontvang van de Sowjet Unie en daarna door Frankrijk en Engeland werd ge-vetoed. Er is hierover het nodige gezegd ook in onze partij. Ik behoef slechts te herinneren aan het knappe requisitoir van De Kadt daarover bij de begroting van Buitenlandse Zaken in de Tweede Kamer. Maar het is tevens duidelijk dat velen in de partij er ook heel anders over denken en de kritiek op de Verenigde Naties niet aanvaarden. Wij zijn in een positie geraakt waarin ook in onze kring de Verenigde Naties enerzijds volledig wordt gedisqualificeerd, terwijl anderzijds velen even nadrukkelijk de autoriteit van de Verenigde Naties onverkort wensen te handhaven en te aanvaarden. Wat moet nu het standpunt van de partij zijn?

Het komt mij voor, dat zij die in hun kritiek zeggen 'de Verenigde Naties hebben gefaald' en zij die stellen, dat 'het gezag der Verenigde Naties moet worden aanvaard', in één opzicht dezelfde vergissing begaan, namelijk de Verenigde Naties te zien als een machtsfactor en autoriteit los van haar leden. De Verenigde Naties zijn echter niet anders dan een vergadering van de overgrote meerderheid van de souvereine staten der wereld, verenigd op basis van een Handvest. Dat betekent; de wereld zoals die reilt en zeilt met al haar tegenstrijdige impulsen en vitaliteiten, in één brandpunt verzameld en daar bijeengehouden door de bepalingen van een verdrag, dat de spelregels van de internationale rechtsgemeenschap bevat, die rechtsgemeenschap die wij met z'n allen zouden *moeten* vormen, maar waarvan wij nog zo ver verwijderd zijn. Dat is de Verenigde Naties: geen abstractie, maar de slechte en gecompliceerde werkelijkheid van onze planeet, geplaatst voor een tekst die de normen bevat van een rechtsgemeenschap, die nog niet, of slechts ten dele, is gerealiseerd. De kritiek op de Verenigde Naties ziet wèl de zwakke praktijk, maar niet altijd de functie van het Handvest. Diegenen, die de autoriteit van de Verenigde Naties boven alles willen hooghouden zien haar echter weer teveel van de kant van het Handvest als potentiële rechtsgemeenschap, maar hebben weer te weinig oog voor de slechte praktijk, de dikwijls onaanvaardbare besluitvorming.

Het komt mij voor, dat onze partij de weg der kritiek op de Verenigde Naties niet tot het eind kan volgen, omdat wat in het Handvest en in praktische invloed van het Handvest is belichaamd niet door ons als waardeloze rommel mag worden uitgeworpen. Wij kunnen de draad van de internationale rechtsgemeenschap, die gesponnen is van de eerste internationale arbitrage via de Haagse Vredesconferenties en de Volkenbond, gesteund door

het wetenschappelijke denken over de internationale rechtsorde in onze westerse cultuur, niet het minst in Nederland, wij kunnen die draad niet afbreken. Zo onhistorisch mogen wij niet zijn. De Verenigde Naties komt voort uit een traditie van denken en belichaamt een aspiratie waaraan het democratische socialisme niet ontrouw mag zijn. De kritiek verliest dit soms te veel uit het oog.

Daar komt nog iets bij. De functie der Verenigde Naties als rechtsgemeenschap is niet alléén maar een ideaal, of zo men wil een illusie. Het Handvest biedt een basis voor contacten met de nieuwe landen van Azië en Afrika, die men niet moet onderschatten. Zij mogen zich dikwijls schuldig maken aan partijdige interpretatie van het Handvest, dit neemt niet weg dat het Handvest toch een zekere invloed uitoefent ook op hun politieke gedrag en hun politieke vorming. Men kan beter met hen werken in het kader van de Verenigde Naties dan in enig ander verband, omdat *zij* zich in de Verenigde Naties gevrijwaard voelen tegen kolonialisme en *wij* een beroep kunnen doen op de rechtsbeginselen van het Handvest. De organisatie van de Verenigde Naties helpt daardoor een pad te effenen, dat zo vol zit met voetangels en klemmen, dat iedere hulpdienst welkom is.

Daar staat tegenover — en dit aan het adres van hen die het gezag der Verenigde Naties als volstrekt bindend willen aanvaarden — dat men inderdaad omtrent de besluitvorming in de Verenigde Naties en de morele waarde van haar besluiten de nodige bedenkingen kan hebben. Het is niet te ontkennen, dat het Handvest niet naar zijn bedoeling wordt gebruikt en toegepast. Er is niet veel terecht gekomen van de gedachte van collectieve veiligheid, waarop het Handvest is gebouwd. Een stroom Russische veto's en het daaruit gevolgde tekort aan rechtszekerheid hebben de leden der Verenigde Naties al spoedig de weg van regionale pacten van zelfverdediging opgejaagd. Daarbij komt, dat de besluitvorming in een organisatie van 81 staten, die met gewone of met gequalificeerde meerderheid moet beslissen, weinig meer op een rechtsgang lijkt, maar een overwegend politiek karakter draagt, met alle verschijnselen van partijvorming en verzuiling, die wij zo goed kennen en een notoir gebrek aan eerbied voor het positieve recht. Het is dus bepaald niet zo, dat men in de besluitvorming van de Verenigde Naties het recht-in-actie ontmoet.

Waar een internationale overheid, die collectieve *veiligheid verzekert, ontbreekt,* zijn zelfverdediging en eigenrichting niet volstrekt uit te sluiten. Waar moreel gezag ontbreekt is gehoorzaamheid aan besluiten niet altijd te veronderstellen. *Dit is de zwakheid der Verenigde Naties en het heeft geen enkele zin hiervoor* de ogen te sluiten.

Het is dan ook niet mogelijk het drama, dat zich in de afgelopen maanden in het Midden-Oosten heeft voltrokken met enige kans op succes zonder meer aan de leiding van de Verenigde Naties te onderwerpen, zoals Amerika heeft gedaan. Als men zoals president Eisenhower doet, de weg der Verenigde Naties afschildert als 'the Path of Honor' en dus aan de besluitvorming van de Assemblé grote morele waarde toekent, miskent men de werkelijkheid al te zeer. Met een dergelijke overspanning van de Verenigde Naties dient men noch de vrede, noch de Verenigde Naties. Evenals Engeland en Frankrijk met hun slecht gemotiveerde en lichtvaardige interventie in het Midden-Oosten de vrede en de vrije scheepvaart in het Suezkanaal slecht hebben gediend, omdat zij de eerbied voor het Handvest weer te veel aan hun laars hebben gelapt. Politiek realisme en verantwoordelijkheidsgevoel verdragen noch een overschatting noch een onderschatting van de Verenigde Naties. De les die hieruit voor allen te trekken valt, is dat het Westen, wij en onze vrienden, een veel intelligenter en krachtiger beleid moeten voeren *in* de Verenigde Naties. De Verenigde Naties vormen een terrein waar het Westen grote schade kan oplopen als het niet èn zedelijk verantwoord èn politiek eendrachtig optreedt. Die ervaring hebben wij allen min of meer opgedaan. Het wordt nu tijd dat Europa en Amerika door weloverwogen beleid de mogelijkheden, die internationale samenwerking op basis van het Handvest biedt, beter leren gebruiken. Wij hebben een *politiek* nodig voor de Verenigde Naties. Intussen zullen wij er goed aan doen omtrent de merites van de internationale besluitvorming in de Verenigde Naties noch 'himmelhoch jauchzend', noch 'zum Tode betrübt' te zijn. Laten we ons oordeel over het instrument nog even opschorten, tot we het beter hebben leren bespelen.

Nato

Ik kom thans tot de westerse samenwerking zoals die is belichaamd in de NATO. De NATO is de hoeksteen van de veiligheid en de vrijheid in de wereld: diegenen, die de politieke blokvorming als een gevaar voor de vrede verwerpen hebben zich naar mijn mening nimmer goed gerealiseerd wat wij aan deze samenwerking bij voortduring te danken hebben. In deze eeuw waarin tot dusverre collectieve veiligheid *noch door de* Volkenbond, noch door de Verenigde Naties kon worden verzekerd en de tijd van een rechtsorde-met-tanden nog niet is aangebroken, kan de macht voorlopig slechts bondgenootschappelijke macht zijn. Tegenover de dictatuur van het communisme en de onzekerheid der nieuwe landen staat

de NATO als vrijwel de enige garant van een bewoonbare planeet. Daarom is het zo uiterst bedenkelijk, dat in de NATO de eenheid van beleid zoveel te wensen overlaat. Juist omdat de gang van zaken in de NATO van zulk vitaal belang is zullen wij op dit punt niets mogen verdoezelen of goed praten.

De westerse wereld heeft onder Amerikaanse leiding in de jaren tussen 1945 en 1950 over het algemeen een gelukkig en bekwaam buitenlands beleid gevoerd. Na de chaos van de oorlog hebben wij in weinige jaren een niveau van politieke stabiliteit en economische bloei bereikt, waarvan men in 1945 nauwelijks durfde te dromen. Wij hebben dat te danken gehad aan knappe initiatieven die leidden tot het Marshall Plan, de NATO en de verschillende vormen van Europese samenwerking, OEEC, Raad van Europa en Schuman Plan. Ook aan de besluitvaardigheid van westerse mogendheden bij de blokkade van Berlijn en de communistische aanval in Korea. Men kan daarbij ook wijzen op het feit, dat in die jaren o.a. India, Pakistan, Ceylon, Birma en Indonesië hun vrijheid verwierven en dat het westen dus in niet geringe mate er blijk van gaf het koloniale probleem te verstaan.

Dit hoge niveau van buitenlands beleid hebben wij echter niet kunnen volhouden. Er zijn in de latere jaren te veel fouten gemaakt. Ik denk aan de verwerping van de EDG in het Franse Parlement, het gebrek aan inzicht in het probleem van hulp aan onderontwikkelde landen waarvan Amerika en Engeland blijk geven, de onzekere en nerveuze politiek ten opzichte van het Midden-Oosten. Vooral bedenkelijk is, dat Amerika, na een periode waarin zijn woordvoerders graag met dreigementen werkten, thans op grond van de overweging dat een atoomoorlog ondenkbaar moet worden geacht tot de conclusie schijnt te zijn gekomen, dat het geen sterke leiding in concrete internationale kwesties meer behoeft te geven, omdat er toch niet kan worden gevochten. Hier zit de diepste oorzaak van de malaise in de NATO: het vertrouwen in de politieke leiding van Amerika, waaraan wij zoveel te danken hebben, is geschokt. Dit is ten dele de verklaring voor het bijna vertwijfelde optreden van Engeland en Frankrijk tegen Nasser in het najaar van het vorige jaar. Maar ook andere omstandigheden, zoals het pijnlijke en onnodige verschil tussen de heide NATO-landen Engeland en Griekenland over Cyprus en de strijd in Algiers, die de gehele noordkust van Afrika van het westen dreigt te vervreemden, dragen tot de malaise in de NATO bij.

Het bedenkelijke is, dat deze meningsverschillen een zware hypotheek leggen op de kracht der defensie. Er is geen reden te twijfelen aan het nuttig effect van de technische militaire samenwerking in de NATO, maar het is nu eenmaal niet mogelijk een

gemeenschappelijke verdediging te voeren zonder een gemeenschappelijk buitenlands beleid. En aan dit laatste ontbreekt maar al te veel. Daarom is het hoog tijd de politieke consultatie in de NATO te versterken. Dit moet in de eerste plaats op het Regeringsniveau gebeuren. Het is verheugend, dat minister Spaak binnenkort zal optreden als Secretaris-Generaal van de NATO, want dat zal er toe kunnen bijdragen de vergaderingen van de permanente vertegenwoordigers bij de Noord-Atlantische Raad in politiek opzicht te verlevendigen. Het zou ook zeer gewenst zijn de parlementen nauwer bij het werk van de NATO te betrekken, door aan de nog onofficiële conferentie van parlementsleden der NATO-landen een erkende positie te geven. Wij zullen alle zeilen moeten bijzetten om de NATO in de komende jaren tot een politiek succes te maken en een beetje druk van de politici op de deskundigen kan beslist geen kwaad. Maar alle 'wijze mannen' en alle parlementariërs van de NATO-landen — en dat zijn er heel wat — zullen niets uitrichten als men niet van hoog tot laag doordrongen is van het feit, dat als de vrije wereld in haar meest vitale instrument van samenwerking geen krachtig, rustig en eensgezind beleid weet tot stand te brengen, wij langs afgronden gaan.

In dit verband is het nodig, dat wij ook goed weten waar wij aan toe zijn met de defensie zelf. De NATO-divisies op het vasteland van Europa dienen als schild, om te voorkomen dat bij verrassing grote stukken van West-Europa in een landoorlog onder de voet zouden kunnen worden gelopen, terwijl over onze hoofden heen de grootste mogendheden het conflict zouden uitvechten met lange afstand- bommenwerpers en strategische atoomwapens. Als dit schild van conventionele strijdkrachten geen vertrouwen wekt, staat het gehele bondgenootschap op losse schroeven. Wij willen niet in een oorlog worden overspeeld door de vijand om daarna weer te worden bevrijd. Er moet dus een voldoende krijgsmacht aanwezig zijn om althans overrompeling onmogelijk te maken. Daar moeten wij op kunnen vertrouwen.

Daarom is het uiterst bedenkelijk, dat Engeland aangekondigd heeft zijn troepensterkte op het vasteland te willen verminderen. Zulk een besluit, waaraan financiële overwegingen ten grondslag liggen, slaat terug op het gevoel van zekerheid, dat het cement van de NATO vormt. Het zou dus bepaald in politiek opzicht schadelijke gevolgen hebben, indien aan dit Engelse voornemen gevolg werd gegeven.

Wij moeten bovendien rekenen met de mogelijkheid, dat conflicten uitbreken waarin van de strategische atoomwapens geen gebruik zou worden gemaakt, omdat men over en

weer eenvoudig niet eraan zou durven beginnen. In dat geval is de aanwezigheid van voldoende conventionele bewapening van direct belang voor de vrede. Als de Engelse troepen worden gehalveerd en de Franse in Algiers zitten, in wat voor situatie komen we dan, indien in Oost-Duitsland een opstand zou uitbreken als onlangs in Hongarije? Heeft men zich zulk een situatie, die tot de mogelijkheden behoort — voldoende ingedacht? Op zulk een moment zullen wij koele hoofden en een vaste hand bij het NATO-commando nodig hebben en een zodanige bondgenootschappelijke troepenmacht op het vasteland, dat men de toestand meester kan blijven. Het is waarlijk geen tijd om het potentieel van conventionele troepen te verzwakken of onze defensie-inspanning te verminderen.

Het is naar mijn mening geen tijd om veel te verwachten van een geneutraliseerd Duitsland. Dat zou namelijk betekenen, dat het schild zou komen te ontbreken en Duitsland buiten de NATO ZOU Europa volledig overleveren aan de druk van de Sowjet Unie, zonder enige zekerheid, dat de Sowjet Unie reeds bereid is tot werkelijke vrede. De Duitse neutraliteit nù betekent het Russische machtsgebied tot Zevenaar en dan het Rusland dat nog drie maanden geleden Hongarije heeft vernietigd.

Al deze verschijnselen in de NATO geven reden tot bezorgdheid, want van de NATO hangt de vrede af.

Eén van onze afdelingen, Rotterdam 14, heeft in een voorstel (no. 94) een onderscheid gemaakt tussen NATO-politiek en een politiek gericht op de gedachte van de broederschap van alle volkeren der wereld. Ik geloof niet, dat men deze tegenstelling mag maken. Het is waar, dat de samenwerking in NATO-verband zich beperkt tot onze naaste vrienden en bondgenoten in de wereld. Maar door die samenwerking hecht en sterk te maken dienen wij de andere volkeren der wereld méér dan door iets anders. Immers het is de NATO, de Atlantische samenwerking, die bij gebrek aan een wereldgezag een stuk gerechtigheid en vrijheid voor alle volkeren verzekert. Wij, de landen van de vrije wereld, zullen de vrede en de politieke vrijheid niet in gevaar brengen. Maar onze samenwerking is de enige garantie, dat anderen het niet wèl zullen doen. Van de kwaliteit van onze samenwerking in het NATO-kader hangt veel af, tot in de verste hoeken van de wereld.

Oost-Europa

Ik kom thans tot wat op de lange baan gezien het belangrijkste verschijnsel van het afgelopen jaar moet worden geacht: de gebeurtenissen in Oost-Europa. Over Hongarije

behoef ik niet veel te zeggen; de Minister-President heeft daarover in de Kamer gesproken op een wijze, die volkomen vertolkte wat daarover in de Partij en in het land leefde. Wij moeten de politieke conclusies zien te trekken uit de dramatische gebeurtenissen in de communistische wereld. Want hoe tegenstrijdig en duister een opeenvolging van de-stalinisatie en re-stalinisatie, een toegeven aan vrijheidsstreven in Polen en een neerslaan van een soortgelijk streven in Hongarije ook mogen zijn, één ding is zeker: in het communistische systeem zijn spanningen opgetreden, die wij daarin tot dusverre nog niet zo duidelijk hebben kunnen waarnemen.

De gebeurtenissen in Hongarije hebben een snel einde gemaakt aan de hier en daar gewekte verwachting, dat de Sowjet-Unie bereid zou zijn de koude oorlog te beëindigen. Het effect van het glimlach-offensief van Bulganin en Kroesjtsjew is uitgewerkt. Wat of men van de zijde van de Sowjet-Unie ook zegt, de feiten spreken nu eenmaal een te duidelijke taal.

Men moet wel heel argeloos zijn om thans nog te hopen op een akkoord met Rusland over de hereniging van Duitsland in de geest waarin de Oost-Duitsers dit zelf zouden willen, namelijk in vrijheid. Wat de Sowjet-machthebbers aan het kleine Hongarije hebben geweigerd zullen zij, zolang zij het kunnen beletten, aan het zoveel krachtiger Duitsland nooit vrijwillig toestaan.

De tijd van onderhandelen, geven en nemen, ontwapenen, kortom de tijd van internationaal vertrouwen is nog niet gekomen. Wie wil weten wat co-existentie eigenlijk betekent, doet goed eerst eens zijn licht op te steken in Budapest.

Wat wij echter wèl weten en voor het eerst met zekerheid, is dat de communistische heerschappij een einde zal nemen. Want er zijn niet te miskennen symptomen van inwendige crisis, niet alleen in de satelliet-staten, maar in de Sowjet-Unie zelf. Wat wij horen van stakingen in fabrieken, zelfs in de nabijheid van Moskou, wat

er gaande is onder de studenten, al deze berichten wijzen erop, dat een geest van verzet rondwaart, waarvan wij de kwantitatieve betekenis nog niet kunnen begroten, maar die kwalitatief van de grootste waarde is. De druk van boven kan de drang naar grotere vrijheid, meer zekerheid en betere levensomstandigheden niet meer geheel de baas. Het barst door de kieren heen. In Hongarije hebben Russische soldaten meegevochten met de opstandelingen. Wij hebben zelfs in de tweede wereldoorlog nooit gehoord, dat Duitse legereenheden naar de andere partij overliepen. Het proces van de-stalinisatie kan weer worden stopgezet; een dictatuur kan nu eenmaal veel. Maar als men terugkeert tot de

methodes van het stalinisme zullen de factoren, die ertoe hebben geleid, dat men een jaar geleden met de de-stalinisatie is begonnen, zich weer doen gelden. Het systeem zelf is in een crisis geraakt en het verlangen naar vrijheid werkt als een gist, in de satellietstaten en in Rusland zelf.

Het is veelzeggend, dat de Sowjet-Unie zich heeft moeten neerleggen bij het bewind van Gomoelka in Polen, een nationaal-communisme, dat evenals het bewind van Tito ons niet ligt, maar dat toch kan worden beschouwd als een eerste stap op een weg van terugkeer naar een systeem waarin de volkeren zelf over hun lot beslissen. Wie de nationale vrijheid heeft geproefd na een Russische bezetting, diens geest ontwikkelt zich verder alleen nog maar van Moskou af en naar de vrijheid toe, ook op ander gebied. Dit proces is in gang. Niemand weet hoe lang het zal duren en er is geen reden om de weerstanden tegen een dergelijke normalisatie te onderschatten. Het kan nog jaren en jaren duren, maar de beweging, de 'trend', is waarneembaar. Het betekent, dat de nachtmerrie een einde zal nemen.

Wij zullen er goed aan doen dit proces zoveel mogelijk te bevorderen. Waar in de satellietstaten zo verlangend gekeken wordt naar het westen, moeten wij helpen wat wij kunnen. Dat zal niet kunnen zijn met militaire middelen, misschien wel met economische. En van het grootste belang voor het verloop van het inwendige proces in de communistische wereld is, welke roep er van ons, het Westen, uitgaat. Eensgezindheid en vrijheid, een stijgend levenspeil, een verenigde, democratische, welvarende West-Europese landengroep, als wij in die richting evolueren houdt geen terreur van welke aard ook de drang naar hereniging met het westen tegen.

Azië en Afrika

De diepe anti-these tussen de Sowjet-Unie en de Atlantische wereld heeft al deze jaren zo zeer op de voorgrond gestaan, dat nog volkomen onvoldoende aandacht en denkkracht, ook in ons land, is besteed aan de ontwikkeling der betrekkingen met de landen van Azië en Afrika, waarvan de meerderheid nog pas sedert kort zijn onafhankelijkheid heeft verworven. Die betrekkingen zijn er de laatste jaren niet beter op geworden. De conferentie van Bandung en de daaruit voortgevloeide samenwerking van de zgn. Bandung-landen heeft nog niet geleid tot sterke homogeniteit in deze landengroep, maar bewijst niettemin, dat Azië en Afrika er behoefte aan hebben gevoeld eigen vormen van samenwerking op internationaal

gebied te scheppen op basis van een gemeenschappelijke reserve vooral tegen de Europese wereld. Het is nog geen stormsein, maar wel een teken van geleidelijke achteruitgang in het beeld der wederzijdse relatie. In het Midden-Oosten zijn wij zelfs in een volledige crisis geraakt en staan Europese en Arabische sentimenten met getrokken messen tegenover elkaar. Er is dus geen twijfel mogelijk; de betrekkingen worden slechter.

Wat wij nodig hebben — het geldt ook hier — is een *politiek* voor onze betrekkingen met de nieuwe landen. Want er is te veel slordige improvisatie in het beleid ten opzichte van deze landen geweest. Het heeft te vaak gewankeld tussen idealiseren en ergernis, het hof maken en bruuske daden.

Van een duidelijk beleid van het westen tegenover het probleem van de nieuwe landen is nog weinig sprake. Ook in onze partij gaan de meningen over de juiste benadering van dit vraagstuk dikwijls uiteen. Dat geldt niet voor het uitgangspunt. Er is geen twijfel mogelijk over de vraag, hoe het democratisch socialisme in beginsel tegenover het koloniale vraagstuk staat. Het proces van emancipatie van Azië en Afrika, dat in volle gang is, heeft onze zeer principiële steun. De de-kolonisatie van volken is een zedelijke winst. Zodra zelfbestuur werkelijk mogelijk is verdient het onze steun. Het koloniale tijdperk van Europa is aan het wegebben. De consequenties dienen te worden aanvaard. Maar al moge over dit uitgangspunt geen verschil van mening bestaan, in onze kring, het valt niet mee, ook al is men op dit punt nog zo zuiver in de leer, om dit goede voornemen om te zetten in praktische beslissingen. Want de werkelijkheid is weerbarstiger dan de theorie en het optreden van de nieuwe landen stelt ons voor niet geringe problemen.

De nieuwe landen hebben over het algemeen gesproken twee kenmerken gemeen: zij zijn nationalistisch, en zij zijn sociaal-economisch onderontwikkeld. En daarmede is tevens het dubbele probleem, waarvoor zij staan, gesteld.

Hun nieuw verworven onafhankelijkheid en de vreugde over het nationale élan, dat er aan ten grondslag ligt, maakt bijna al deze landen overgevoelig voor hun nationale eer, nationale zelfstandigheid, volledige onafhankelijkheid en dienovereenkomstig wantrouwig tegen internationale samenwerking. Zij verlangen de meest volledige souvereiniteit in een eeuw waarin niemand, ook de grote landen niet, meer volledig souverein kan zijn, omdat nu eenmaal in militair en economisch opzicht geen enkel land meer geheel op eigen benen kan staan. M.a.w. zij werken met een souvereiniteitsbegrip van de negentiende eeuw in de twintigste. Dàt is hun eerste probleem.

Het tweede is, dat zij zich bewust zijn geworden van bun achterstand en armoede en nu om economische ontwikkeling vragen juist in de periode, waarin de koloniale heerschappij van Europese landen, die tot dusverre de middelen voor economische ontwikkeling heeft verschaft, bezig is zich allerwege terug te trekken. M.a.w. zij vragen voor het eerst zèlf om kapitaal en deskundigen voor hun ontwikkeling op een tijdstip waarop de kapitaalstroom opdroogt en de deskundigen het land verlaten, die onder de vlag van het koloniale bestuur deze gebieden konden bevruchten. En deze vreemde hulpbronnen komen niet vanzelf weer in beweging, want voor het particulier initiatief zijn de wankele en ten dele slecht bestuurde nieuwe landen bepaald geen aantrekkelijk arbeidsveld.

In deze dubbele impasse zitten de nieuwe landen. Het beleid, dat onzerzijds daar tegenover moet worden gesteld, zal in ieder geval drie kenmerken moeten hebben. Het zal geen koloniale trekken moeten dragen; het zal rekening moeten houden met de nationale gevoeligheid; het zal zich rekenschap moeten geven van de behoefte aan economische steun.

In de eerste plaats zullen wij ons moeten afvragen of bilaterale relaties tussen Europese en Aziatische en Afrikaanse landen niet met zoveel wantrouwen zijn belast, omdat een der partners nu eenmaal onder een enorm koloniaal trauma gebukt gaat, dat men beter met hen kan werken in multilaterale verbanden dan in rechtstreekse betrekkingen van land tot land. De Britse en Franse bijzondere relaties met individuele landen geven weinig aanleiding tot voldoening en de Nederlands-Indonesische betrekkingen zijn ook niet bepaald rooskleurig. De vraag rijst, of een internationalisering van bilaterale relaties niet meer perspectief opent. Beter een Colombo-plan dan rechtstreekse Britse leningen. Beter een Bagdad Pact dan een verdrag tussen Engeland en Irak. Beter een Euromarkt met Marokko als partner, dan een gespannen Frans-Marokkaanse verhouding.

De nationalistische overgevoeligheid leidt in de meeste van deze landen tot een weigering, althans aarzeling, om zich internationaal te committeren. Wij zullen van hen geen steun kunnen verwachten in de grote tegenstelling met de Sowjet- Unie. Het neutralisme schijnt te beantwoorden aan hun souvereiniteitsidee en zelfstandigheidsdrang. Dat betekent, dat zij niet gemakkelijk voor bondgenootschappelijke samenwerking te vinden zullen zijn, maar bij voorkeur in het kader van de Verenigde Naties werken. Want in dat kader voelen zij zich veilig. Zij hebben er geen kolonialisme te vrezen en beschikken er over een grote numerieke invloed. Het komt mij dan ook voor, dat de contacten met Azië en

Afrika eigenlijk alleen vruchtbaar zullen zijn, indien wij kans zien deze via de Verenigde Naties te leggen of op het Handvest te baseren. Dit is soms een omweg, maar de afkorting leidt maar al te vaak tot kortsluiting.

Ook als men deze uitgangspunten zou aanvaarden blijft verschil van mening mogelijk over de wijze waarop men in concrete gevallen te werk moet gaan. Ik geloof, dat wij een fout zouden maken indien wij, om welke reden dan ook de nieuwe landen niet voor de consequenties zouden plaatsen van hun nationale zelfstandigheid. Het ontzien van hun gevoeligheden en de vrees hen te irriteren kan ook een manier zijn om hen niet au sérieux te nemen. In ons beleid zal duidelijk moeten worden gesteld, dat het zijn van souvereine staat met zich medebrengt de aanvaarding van internationale verantwoordelijkheden en eerbied voor het internationale recht. Waar zij de Verenigde Naties zo hoog stellen, zullen wij hen aan de regels van de Verenigde Naties moeten houden. Doen wij dat niet, dan bewijzen wij hun, noch onszelf, noch de vrede een dienst.

Dat heeft consequenties. Immers dat betekent, dat men niet, alleen om hun gevoelens te ontzien, aan onredelijke verlangens of aspiraties toegeeft, doch een behoorlijk internationaal gedrag verlangt. In het Midden-Oosten zou dit met zich meebrengen een internationaal regime voor het Suez-kanaal, zoals de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties dat in een resolutie van 13 oktober duidelijk heeft gesteld en geen nationalistisch gestoei met de verkeersbelangen van de halve wereld. Het betekent verder, dat de Arabische landen, die zo gevoelig zijn voor hun eigen souvereine rechten, de souvereiniteit van de staat Israël, die op besluiten van de Verenigde Naties berust, moeten erkennen. Als men in sommige westerse kringen het schijnbaar realistische standpunt huldigt, dat het Suez-kanaal en de olie meer waard zijn dan Israël en dat men dus de Arabieren te vriend moet houden door concessies van Israël te vragen, dan is dat, behalve een schandaal, een gevaarlijk spelletje. Want op de lange baan heeft men aan niets zo'n behoefte als een goede internationale moraal.

Het gaat er dus om wèl rekening te houden met de anti-koloniale en nationale gevoelens, maar niet ten koste van de hoogheid van het recht en de waardigheid van de westerse politiek. Dit geldt ook voor het volgende punt, waarvoor ik thans uw aandacht vraag, de betrekkingen tussen Nederland en Indonesië.

Indonesië

De moeilijkheden in deze relatie zijn niet alleen van psychologische aard, maar maar ik wil toch beginnen iets te zeggen over het psychologische klimaat, waarin wij, Nederland en Indonesië, over en weer zijn terecht gekomen. Het is niet te ontkennen, dat er aan beide zijden grote gevoeligheden en ressentimenten zitten, die corresponderen met nog sterke gevoelens van vriendschap. Wij zijn emotioneel nog niet los van elkaar, ofschoon wij staatkundig zo ver uit elkaar zijn gedreven als in de huidige wereldverhoudingen maar mogelijk is. Het officiële Indonesische beleid ten opzichte van Nederland is bepaald vijandig: elementaire en zeer redelijke verplichtingen worden niet nagekomen (ik denk aan de schuldverplichtingen), aan Nederlanders en Nederlandse bedrijven wordt de arbeid onmogelijk gemaakt en bovenal, de door en door leugenachtige processen tegen Jungschläger, Schmidt en anderen bederven het officiële klimaat volkomen.

Het wordt ons door de Indonesiërs waarlijk niet gemakkelijk gemaakt, maar wij beperken ons voornamelijk tot verontwaardiging en niets doen. De vraag is of dat niet anders zou kunnen. Ik waag het een enkele suggestie te doen.

De relaties van land tot land, de officiële relaties, zijn op het ogenblik vrijwel op het nulpunt terecht gekomen. Wij hebben er geen ambassade. Wij zullen er goed aan doen ons daarbij te realiseren dat wij voor Indonesië niet zo interessant zijn als Indonesië voor ons. Indonesië ziet Nederland niet anders als één van de kleine Europese landen, vergelijkbaar met Zweden of Zwitserland en is veel meer geïnteresseerd in Amerika en China, India en Duitsland. Laten wij dat goed beseffen. Hoe zouden nu Zweden en Zwitserland reageren op verdragschendingen of zulke processen? Niet met Ministersconferenties, zeker niet als Indonesië daarbij vrijwel alle troeven in handen zou hebben. Zij zouden gewone diplomatieke onderhandelingen openen, en als die niets opleverden de zaak voor het internationale Hof brengen. En als Indonesië zo dom zou zijn de rechtsmacht van het Hof niet te erkennen de zaak eventueel voor de Verenigde Naties brengen.

Kortom, de gewone internationale rechtsgang. Zolang wij deze soort zaken in bijzondere Regeringsconferenties willen behandelen, een soort Unie-bespreking na de dood van de Unie, blijven wij in de sfeer der wederzijdse emoties en gevoeligheden. Dit is alleen maar belemmerend. En niemand kan het onze onderhandelaars kwalijk nemen, dat er uit zulke onderhandelingen zo weinig resulteert, want Indonesië heeft minder belang bij de regeling dan Nederland en zit in zulke besprekingen nog op eieren ook. Maar waarom klaagt

Indonesië alleen *ons* aan in de Verenigde Naties terzake van een koloniaal geschil, waar de grote meerderheid van de Verenigde Naties vanwege het koloniale karakter bij voorbaat al tegen ons is? Waarom klagen wij niet Indonesië aan wegens internationaal onaanvaardbare rechtsbreuk en aperte schending van mensenrechten?

Laten wij elkander goed begrijpen. De verhouding met Indonesië ligt bijzonder moeilijk en grotendeels buiten onze schuld. Men kan de Regering niet verwijten, dat zij er geen succes van weet te maken, want dat kan niemand. De vraag is alleen, of de combinatie van geïrriteerd protesteren en niets doen 'om de gevoelens te ontzien' onder die omstandigheden een juiste politiek moet worden geacht. Waarom blijven wij voor het oog der wereld alleen maar in het koloniale hoekje zitten waar de klappen vallen?

In dit verband moet ik nog zeer kort melding maken van Nieuw-Guinea. Op de merites van de zaak ga ik niet in. De enige kanttekening die ik wil maken, is de volgende.

Ook al verklaart Nederland, dat er met Nieuw-Guinea niets aan de hand is, in de wereld wordt het gerekend tot de moeilijke gevallen. Niet door ons toedoen, maar alleen reeds door het feit, dat het één van de zeer weinige overgeschoten Europese koloniale gebieden in het Verre Oosten is. Dit maakt de status van Nieuw-Guinea tot een probleem. Niet voor ons, maar voor anderen. Gegeven deze bezwarende omstandigheden, moeten wij een politiek voor Nieuw-Guinea hebben. Maar dank zij de Nederlandse politieke verhoudingen hebben wij geen politiek, maar een ijskast. Terwille van de bevolking van Nieuw-Guinea zullen wij een beleid voor de staatkundige toekomst van het gebied moeten uitstippelen, dat een antwoord bevat, dat tegendruk geeft, dat ingaat op de internationale problematiek, die rondom Nieuw-Guinea is gerezen. Het komt mij voor, dat het hoog tijd wordt, dat de Partij een onderzoek instelt naar de toekomstmogelijkheden voor Nieuw- Guinea, voordat anderen over die toekomst zo luid gaan meepraten, dat de leiding ons ontglipt.

Onderontwikkelde gebieden

Over het vraagstuk van de onderontwikkelde gebieden is reeds zo vaak gesproken en tot dusverre met zo weinig internationaal resultaat, dat men bijna zou gaan vergeten hoe uitzonderlijk belangrijk en dringend dit probleem is op lange termijn gezien.

De produktie en de levensstandaard in de hoogontwikkelde geïndustrialiseerde landen in de wereld stijgen in een sneller tempo dan die in de laagontwikkelde gebieden. De afstand tussen de economieën van Azië en Europa wordt dus nog steeds groter in plaats van kleiner.

Dit is bekend. Nieuw is echter, dat de onderontwikkelde volken het óók weten. Dat betekent, dat wanneer het vraagstuk van de economische ontwikkeling van deze landen niet onder de ogen wordt gezien, wij in de wereld een probleem van 'haves' en 'have nots' zullen krijgen als nimmer tevoren. Als in dit proces niet wordt ingegrepen zullen de politieke spanningen langzaam maar zeker oplopen en zal op den duur, naast de diepe tegenstelling tussen het Westen en de Sowjet Unie, een tweede front ontstaan van hoog- en laagontwikkelde landen, een klassenstrijd van continenten. En in deze toenemende ontevredenheid zal de Sowjet-Unie de landen van Azië en Afrika niet waarlijk helpen — want het communisme helpt altijd van de wal in de sloot —, maar wel kans zien hulptroepen te recruteren voor de strijd tegen het Westen.

Het is voor de laag-ontwikkelde landen vrijwel onmogelijk voldoende kapitaal te vormen uit besparingen uit eigen produktie. Hun nieuwe industrieën moeten op de wereldmarkt zich staande houden tegen de concurrentie van hooggeïndustrialiseerde landen, die een enorme voorsprong op hen hebben. Buitenlandse investeringen in deze gebieden zijn in de meeste gevallen alleen gericht op de ontginning van grond- en delfstoffen voor de behoeften van andere delen van de wereld. Voor het op gang brengen van een industrialisatie-proces, dat de levensstandaard ter plaatse zou opvoeren, is men voor een groot deel op buitenlandse hulp aangewezen. Maar die hulp blijft uit, komt althans niet opdagen in voldoende omvang. Want economisch is het geen aantrekkelijke propositie.

Deze feiten zijn voldoende bekend en ook in de Partij herhaaldelijk gesteld. Ik behoef er niet weer op in te gaan. Er is echter in de afgelopen tijd een waarschuwing tegen hulpverlening ingebracht, die ik met u een ogenblik onder ogen wil zien. Wij moeten het er met elkander over eens zijn, wat wij met hulp aan onderontwikkelde gebieden beogen.

Tegen de gedachtengang van hulpverlening aan onderontwikkelde gebieden via de Verenigde Naties wordt bezwaar gemaakt van de zijde van hen, die zich zulk een hulp wél als instrument van westerse politiek tegen de Sowjet Unie kunnen denken, maar niet bereid zouden zijn landen te helpen, die politiek neutralistisch of zelfs anti-westers zouden optreden. Daarmede zou echter het vraagstuk van de ontwikkeling van onderontwikkelde landen ondergeschikt worden gemaakt aan de grote controverse tussen de Sowjet Unie en de vrije wereld. Nu is ongetwijfeld één van de redenen waarom wij de onderontwikkelde landen moeten helpen, dat wij moeten voorkomen dat deze landen in ontbinding raken en door het communisme zullen worden aangetast. Dat zal men echter alleen bereiken

wanneer men hulp geeft zonder politieke voorwaarden. Want als men zulke voorwaarden stelt wordt de hulp niet aanvaard. De enige hulp die effect zal sorteren en die deze landen eventueel sterk genoeg kan maken om aan het communisme weerstand te bieden, is de hulp die op niets anders is gericht dan op verhoging van de levensstandaard. Wij moeten niet willen discrimineren tussen bondgenoten en neutralisten, want dan kan men er beter niet aan beginnen. Het gaat er om óók de wantrouwige, neutralistische Aziatische en Afrikaanse volken op de weg naar grotere stabiliteit te brengen. Als we dat doen, en dan bij voorkeur binnen de Verenigde Naties, zal blijken, dat wij meer voor de vrede en onze eigen relaties met deze landen doen dan door hen met economische druk aan ons te willen verbinden. Want vertrouwen is niet te koop, en op vertrouwen komt het aan.

Natuurlijk is het voor het Westen niet mogelijk om terstond in makro-economische afmetingen met de nodige middelen te komen aandragen. De nieuwe landen zullen ook slechts langzaam buitenlands kapitaal kunnen absorberen, omdat er teveel ontbreekt aan hun vermogen om er nuttig gebruik van te maken. Maar na de aankondiging van President Truman's 'Point Four' in 1949 en de lange, lange discussies in de Verenigde Naties over een SUNFED, hadden zij méér mogen verwachten. Het probleem is nog niet adaequaat gesteld. Dit neemt niet weg, dat het een uiterst dringend vraagstuk is, waarvoor de Partij de voortdurende steun van het land moet blijven vragen.

Europese samenwerking

Ik kom thans tot mijn laatste onderwerp, de Europese samenwerking. Er is geen twijfel over, dat wij voor belangrijke beslissingen op dit gebied staan. Het is in de Europese zaken in de afgelopen jaren telkens hollen of stilstaan. Het proces der Europese samensmelting gaat met horten en stoten. Nu zullen wij op korte termijn weer voor een keuze worden gesteld van grote draagwijdte voor ons land.

Zeer kort geleden is in beginsel overeenstemming bereikt tussen de regeringen van de zes Europese landen, die ook in de Kolen- en Staalgemeenschap samenwerken, over een verdrag voor een gemeenschappelijke markt en gemeenschappelijke bevordering van de produktie van atoomenergie. Wij kennen de bijzonderheden van deze verdragen nog niet voldoende om ons reeds een definitief oordeel te kunnen vormen over hun inhoud. Maar wat wij ervan weten geeft mij aanleiding tot een paar korte opmerkingen.

Onze Partij heeft destijds, met de grote meerderheid van het Parlement, de

totstandkoming van de KSG op principiële en praktische gronden warm gesteund. Niet alleen omdat voor moderne produktieverhoudingen de Europese staten te klein zijn geworden, maar ook omdat langs de weg van samensmelting op Europees niveau van bepaalde economische functies een weg naar een politieke federale struktuur werd ingeslagen, die een einde zou kunnen maken aan de Europese 'Kleinstaaterei' en de oude Frans-Duitse tegenstelling. Om dezelfde reden gaven wij steun aan de EDG, die er helaas niet is gekomen. Na een paar jaar malaise worden wij thans weer met concrete voorstellen van deze aard geconfronteerd.

Het staat wel vast, dat de formele structuur zowel van het verdrag voor een Euromarkt als voor Euratom aan de te creëren Europese organen minder supranationale bevoegdheden geeft dan bij de KSG het geval was. En de verdragen zitten vol slagen-om-de-arm en bijzondere regimes. Het zijn dus zeker geen ideale constructies. Wij zullen in de komende weken dus misschien wel eens het argument horen, dat de zaak niet Europees genoeg is. Er zijn altijd Europeanen die zéér voor Europese integratie zijn, maar net nooit voor *die* plannen voor integratie, die concreet aan de orde zijn.

De vraag is echter niet, of deze verdragen ideaal zijn, maar of zij een perspectief openen voor een nauwere Europese aaneensluiting. De indruk bestaat, dat beide verdragen dat perspectief inderdaad bevatten. Het gemeenschappelijke buitentarief van de toekomstige Europese markt is voor Nederland op het eerste gezicht niet aantrekkelijk, maar als alle berichten niet bedriegen ook bepaald geen ramp. Voor de landbouw zijn bijzondere overgangsregelingen voorbehouden, die de schokken kunnen opvangen. De langzame groei naar de gemeenschappelijke bindende besluitvorming maakt waarschijnlijk voor alle partijen de aanpassing mogelijk. Onbekend, maar bepaald niet zonder beloften, is het vooruitzicht van één grote markt, de grote ruimte waarin ons produktieapparaat zal worden gesteld.

Achter Euratom staat de onverbiddelijke noodzaak om de basis van onze energievoorziening grondig te herzien. West-Europa is voor zijn energievoorziening nu reeds voor 25% afhankelijk van invoer van buiten. Onze afhankelijkheid van de olie van het Midden-Oosten wordt bij ons stijgend levensniveau ieder jaar groter, maar de vijandigheid van het Midden-Oosten tegen Europa eveneens. Olie is niet meer een grondstof: het wordt een wapen in handen van het Arabische nationalisme. Wij moeten overschakelen op atoomenergie en Euratom kan daarin een beslissende rol gaan vervullen. De indruk bestaat, dat Amerika vast besloten is alles te doen wat in zijn vermogen is om de centrale positie van

Euratom te versterken. Nu de eigendom van de splijtstof en de controle bij Euratom zullen berusten kan de Amerikaanse regering waarschijnlijk ook volle medewerking verlenen.

Wat ons min of meer heeft overvallen is het probleem van de Franse overzeese gebiedsdelen. De zes partners zullen samen bepaalde fondsen moeten opbrengen voor investeringen in hun overzeese gebiedsdelen en het leeuwendeel daarvan zal uiteraard ten goede komen aan Frankrijk. Dit heeft bij sommigen de indruk gewekt, dat wij in een koloniaal avontuur worden betrokken en zelfs een zekere medeverantwoordelijkheid zullen krijgen voor een koloniaal beleid waarin wij geen vertrouwen stellen. Men kan de zaak ook anders stellen. Zullen *wij* door dit verdrag in een koloniaal avontuur worden gestort, of zullen omgekeerd de Franse koloniën in een de-kolonisatieproces worden betrokken? De gemeenschappelijke Europese bemoeiing met Afrika zal niet het Franse kolonialisme tot een Europees kolonialisme maken, maar zal eerder de afhankelijkheid van deze gebieden van Frankrijk-alléén losser maken en daardoor hun emancipatie versnellen.

Omdat dit punt in de komende maanden zeer de aandacht zal vragen wil ik nog één ander aspect noemen. Het lijdt geen twijfel, dat Afrika bezig is te ontwaken en steeds sterker zal streven naar economische ontwikkeling. Het is de bevolking zelf, die om meer hulp zal vragen, een hulp die Frankrijk, dat reeds veel doet, niet alleen zal kunnen opleveren. Waar moeten dan de middelen vandaan komen? Dat zal niet van de Sowjet Unie mogen zijn. Het ligt voor de hand, dat Europa een zekere verantwoordelijkheid aanvaardt voor een emancipatieproces zo vlak voor zijn deur. Dit alles moet rustig overwogen worden. Maar het is niet bij voorbaat uitgesloten, dat wij tot de conclusie zouden komen, dat de Fransen, die ons hun Afrikaanse probleem in de Europese schoot hebben geworpen, meer oog voor een wereldvraagstuk hebben getoond dan diegenen in de andere landen, die het alleen maar zien als een poging ons mee voor de kosten te laten opkomen van een verouderd koloniaal beleid.

Wanneer wij straks besluiten Nederlandse middelen af te zonderen voor de ontwikkeling van Franse overzeese gebiedsdelen zullen wij er echter goed aan doen eerst recht te streven naar internationale steun voor de economische ontwikkeling van de zelfstandige landen in Azië en Afrika. Hier en daar wordt wel eens geopperd, dat wij ons Nederlands enthousiasme voor hulp aan onderontwikkelde gebieden nu verder maar moeten richten op de Franse koloniën, nu de Europese integratie ons voor deze taak stelt. Het antwoord op deze suggestie kan alleen zijn, dat wie zo spreekt niets begrepen heeft van het politiek aspect van

het vraagstuk van de hulp aan zelfstandige onderontwikkelde gebieden in Azië en blijkbaar denkt, dat hij met een liefdadigheidsdrift te doen heeft. Deze zaken zijn beide nodig, maar zij hebben niets met elkaar te maken.

Wie wél zal denken, dat zij iets met elkaar te maken hebben en dat ook mag denken, is onze minister van Financiën. Want zij zullen straks misschien beide in volle omvang drukken op de Nederlandse begroting. Ik kan niet ontkennen, dat in de toekomst bij het toenemen van Nederlandse verantwoordelijkheden op internationaal gebied bepaalde begrotingsposten zullen stijgen. Ik sla dit niet licht aan, maar de vraag is, wat wij met Nederland willen. Niet meedoen aan de Europese integratie? Onmogelijk. Niet meedoen aan de ontwikkeling van de onderontwikkelde gebieden? Het zou in strijd zijn met de uitgesproken wens van het land. Wij staan in een wereld die zo sterk in beweging is, dat men naar allerlei zijden voorzieningen moet treffen. Daarbij zal de laatste wijsheid niet altijd kunnen zijn het in stand houden van de op dit ogenblik in Nederland zorgvuldig uitgewogen evenwichten. Wij zijn in dit kleine land gegroeid aan internationale ervaringen en hebben ondervonden, dat wij de wereld als arbeidsveld niet behoefden te vrezen. Ik geloof dan ook, dat de omstandigheden in Europa, én in Azië en Afrika ons duidelijk de weg wijzen voor een positieve buitenlandse politiek, waaraan de Partij van de Arbeid haar steun kan geven.

De *Voorzitter* dankt pg. Patijn voor zijn rede en stelt deze daarna ter discussie.